

Romi in Travellerji v javnem izobraževanju

Pregled stanja
v državah članicah EU

Povzetek

EUMC 2006

Podatke in informacije za posamezne države, ki so navedeni v tem poročilu, so zagotovile nacionalne kontaktne točke za rasizem in ksenofobijo Evropske informacijske mreže (RAXEN). To poročilo je le informativnega značaja in ne predstavlja pravnih nasvetov ali pravnega mnenja.

Predgovor

Namen tega poročila je predstaviti, kakšen dostop imajo otroci Romov in Travellerjev¹ do izobraževanja v Evropski uniji, s poudarkom na osnovnošolskem in srednješolskem javnem šolstvu. Poročilo proučuje številne razpoložljive podatke in informacije o izobraževanju otrok Romov in Travellerjev ter nacionalne izobraževalne strategije in politike, ki se uporabljajo, opozarja na težave diskriminacije, izključenosti in segregacije, opisuje glavne ustrezne pravne in politične spodbude ter perspektive in dejavnosti drugih glavnih akterjev ter predstavlja sklepne ugotovitve in mnenja, s katerimi se obrača na oblikovalce politike v ustanovah EU in državah članicah.

Nacionalne študije² in drugi viri, ki so osnovno gradivo za to poročilo, kažejo, da obstaja zelo malo ažuriranih uradnih podatkov o izobraževanju Romov in Travellerjev. Medtem ko EUMC priznava in upošteva zaskrbljenost v zvezi z zbiranjem podatkov o etnični identiteti in izvoru, pa meni, da je takšno zbiranje podatkov pomembno za razvoj ustreznih in učinkovitih strategij na nacionalni ravni in ravni EU. Ti podatki se lahko zbirajo anonimno in z ustreznimi zaščitnimi ukrepi, da se zavarujejo vsi zasebni in občutljivi podatki.

Kljub na splošno maloštevilnim uradnim podatkom številne informacije iz uradnih in neuradnih virov kažejo, da ostaja dostop Romov in Travellerjev do izobraževanja, čeprav se izobrazbene ravni razlikujejo med državami in regijami ter med različnimi romskimi in travellerskimi skupnostmi, resna težava. Nekatere države članice so v zadnjih nekaj letih poskusile težavo odpraviti različno uspešno, vendar pa je stanje še vedno nezadovoljivo. Veliko je treba še storiti, zlasti glede segregacije, ki v vseh svojih oblikah ostaja glavna ovira za otroke Romov in Travellerjev v izobraževalnem sistemu. Skupnost in njene države članice morajo narediti korak naprej k celostnemu in usklajenemu pristopu, ki bo obravnaval izobraževanje Romov in Travellerjev ter zapleteno vrsto dejavnikov, ki nanj vplivajo.

Večletna evropska pokrajina zahteva razvoj nacionalnih izobraževalnih strategij, ki se bojujejo proti diskriminaciji in predsodkom ter hkrati spodbujajo kulturno izmenjavo in obogatitev, da se tako okrepi

---

¹ V tem dokumentu se uporaba izraza "Travellerji" nanaša izključno na kulturno-etnično skupino, ki ima svoj izvor na Irskem.

² Nacionalne študije so pripravile nacionalne kontaktne točke informacijske mreže RAXEN Evropske agencije za spremljanje rasizma in ksenofobije. Nacionalne kontaktne točke so organizacije v vseh državah članicah Evropske unije, povezanih z EUMC, ki zbirajo objektivne, zanesljive in primerljive podatke o rasizmu in ksenofobiji.

socialna kohezija, izboljšajo enake možnosti in razvije socialni kapital. To ni potrebno samo zato, da se izboljša proizvodna zmogljivost človeškega kapitala in se doseže boljša gospodarska blaginja, ampak predvsem zato, ker so enake možnosti in dostop do storitev temeljna pravica in ključna vrednota Evropske unije.

Boj proti neposredni in sistematični diskriminaciji Romov in Travellerjev ter učinkovito izboljšanje njihovega izobraževanja sta velik izziv. Vendar pa lahko z močnim in odločnim vodenjem, boljšimi in bolj usklajenimi prizadevanji z dejavno vključitvijo skupnosti Romov in Travellerjev dosežemo potrebne sistematične spremembe v nacionalnih izobraževalnih strukturah, ki bodo izboljšale izobraževanje Romov in Travellerjev, kar bo odločilno vplivalo na njihove prihodnje življenjske možnosti.

Romi in Travellerji se v Letnem poročilu 2005 Evropskega centra za spremljanje rasizma in ksenofobije pojavljajo kot najbolj občutljiva skupina za rasizem. Srečujejo se z diskriminacijo pri zaposlovanju, nastanitvi in izobraževanju, poleg tega so redne žrtve rasnega nasilja v vseh državah članicah EU. Resolucija Evropskega parlamenta o položaju Romov v Evropski uniji, sprejeta leta 2005, je močno opozorilo za vse. Resolucija predstavlja vizijo novega partnerstva, ki bo temeljilo na posvetovanju, sodelovanju in skupnem ukrepanju. Gre za partnerstvo, združeno z načeli in pravno urejenostjo ter podprto s pravično delitvijo stroškov in obveznosti.

Beate Winkler

Direktorica

April 2006

Povzetek

Ključna evropska vrednota so enake možnosti³. To zlasti velja za izobraževanje, ki vpliva na prihodnje življenjske možnosti in je glavno gibalno za socialno mobilnost. Zato je zelo pomembno, da so izobraževalni sistemi nepristranski, tako da imajo lahko od njih koristi vsi brez kakršnega koli razlikovanja.

Izobraževanje je ključni instrument za spodbujanje socialne kohezije, ki je ena od treh glavnih ciljev lizbonske strategije iz leta 2000, ki želi narediti Evropsko unijo "najbolj konkurenčno in na znanju temelječe gospodarstvo", saj izobraževanje poleg zagotavljanja znanja in razvijanja sposobnosti oblikuje odnose in mlade usposablja, da se hitro prilagajajo spreminjajočim se družbenim in gospodarskim razmeram. Kot je poudarila Evropska komisija, se učinkovitost in pravičnost vzajemno krepi.⁴

To poročilo kaže, da je izobraževalni položaj otrok Romov in Travellerjev kljub prizadevanjem Komisije in držav članic še vedno nezadovoljiv, ter tako večinoma potrjuje ugotovitve drugih organov, kot je Svet Evrope, iz prejšnjih poročil. Vendar pa gre to poročilo še korak naprej in zagotavlja dodano vrednost, saj združuje vse razpoložljive dokaze iz vseh držav članic Evropske unije, da se predstavi pregled trenutnega stanja in predlagajo konkretni ukrepi.

Otroci Romov in Travellerjev so še vedno žrtve neposredne in sistematične diskriminacije in izključenosti pri izobraževanju, kar je posledica številnih medsebojno povezanih dejavnikov, kot so slabe življenjske razmere, zlasti visoka brezposelnost, podstandardni pogoji bivanja in slab dostop do zdravstvenih storitev. Medtem ko so nekatere države članice uvedle elemente kulturnih ali medkulturnih izobraževalnih strategij in pobud, ki obravnavajo manjšine in migrante, vključno z Romi in Travellerji, je jasno, da je treba uvesti več sistematičnih sprememb za izboljšanje trenutnega stanja.

Poročilo prav tako kaže, da je razpoložljivost uradnih statističnih podatkov o izobraževanju Romov in Travellerjev zelo slaba. Večina držav članic mora izboljšati ali razviti strukture in mehanizme zbiranja

---

³ Evropska komisija je leto 2007 imenovala za Evropsko leto enakih možnosti.

⁴ Evropska komisija (2005) *Posodobitev izobraževanja in usposabljanja: bistven prispevek k blaginji in socialni koheziji v Evropi*, Bruselj, 30. 11. 2005 COM(2005) 549 konč., na voljo na http://www.europa.eu.int/comm/education/policies/2010/doc/progressreport06_en.pdf (12-10-2005).

podatkov, ki se nanašajo na izobraževanje, po možnosti v sodelovanju z Evropsko komisijo in Eurostatom, da bo z določitvijo skupnih kazalnikov podatke lažje primerjati. To bo omogočilo učinkovito in natančno oceno vpliva politik, ukrepov in pobud, sprejetih na ravni Skupnosti ter nacionalni in lokalni ravni. EUMC priznava skrbi, ki so bile izražene v različnih krogih glede zbiranja etničnih podatkov, vendar poudarja ključni pomen zbiranja ter statistične izdelave objektivnih, zanesljivih in primerljivih etničnih podatkov, ki bodo omogočali trdne in objektivne analize, s katerimi se bo učinkovito podprl razvoj ustreznih in učinkovitih strategij in ukrepov na nacionalni ravni in ravni EU. Ti podatki se lahko zbirajo anonimno in z ustreznimi zaščitnimi ukrepi, ki varujejo identiteto posameznikov ter vseh zasebnih in občutljivih podatkov.

Čeprav države članice zagotavljajo podrobne izobraževalne statistike za splošno prebivalstvo, je opaziti izrazito pomanjkanje etnično raznolikih podatkov o Romih in Travellerjih pri osnovnih kazalnikih, kot so vpis v šole in navzočnost pri pouku ter uspešnost v šoli in dosežena izobrazbena raven. V razpoložljivih demografskih podatkih je lahko prav tako slabo evidentirano število Romov in Travellerjev, zlasti kadar se pripadnost skupini določi na podlagi etnične ali jezikovne samoidentifikacije, ker lahko družbena stigma in negativni stereotipi, povezani z identiteto Romov in Travellerjev, pripeljejo do tega, da se nekdo ne želi javno identificirati s to skupino. Poleg tega izobraževalne statistike niso neposredno primerljive med državami zaradi različnih uporabljenih metodologij zbiranja podatkov in zaradi različnih struktur izobraževalnih sistemov.

Zato EUMC meni, da je zlasti priporočljiva nedavna odločitev, ki jo je januarja 2006 sprejela češka vlada, s katero je potrdila nov sistem spremljanja zbiranja anonimnih podatkov o skupnostih Romov in Travellerjev, ki zajema področja izobraževanja, navzočnosti pri pouku, rodnosti, preseljevanja, plač, brezposelnosti in njenega trajanja ter starosti brezposelnih ljudi, poslovnih dejavnosti in sumljivih poslov Romov in Travellerjev, njihovih bivalnih razmer, opreme gospodinjstev in dolgov.

1. Ugotovitve o vpisu v osnovno- in srednješolsko izobraževanje ter o navzočnosti pri pouku

Obstoječi podatki kažejo, da sta vpis v osnovnošolsko izobraževanje in navzočnost pri pouku nizka v večini držav, čeprav je v nekaterih državah mogoče opaziti izrazite regionalne, življenjske in druge razlike med različnimi skupinami Romov in Travellerjev (npr. v

Belgiji, Franciji in Sloveniji), medtem ko je neupravičeno izostajanje od pouka nenehna, skupna in resna težava, značilna za vse otroke Romov in Travellerjev. Nizke stopnje navzočnosti in visoke stopnje neupravičenega izostajanja od pouka bi lahko na eni strani pomenile, da se učenci in starši ne zavedajo pomena izobraževanja, in na drugi strani, da imajo šole navadno zelo popustljiv odnos glede njihove navzočnosti pri pouku. Pomenile bi lahko tudi, da imajo številni otroci Romov in Travellerjev iz revnih družin težji dostop do šol. V mnogih državah naj bi se vpis, zlasti v osnovnošolsko izobraževanje, v zadnjih letih sicer povečal, medtem ko v drugih ostaja kritičen.

Razpoložljivi dokazi kažejo, da je prehod na srednješolsko izobraževanje nizek in da stopnje osipa naraščajo s starostjo zaradi prizadevanja poiskati si redno zaposlitev ali zaradi slabe uspešnosti pri učenju, po možnosti pa zaradi obeh dejavnikov. Statistični podatki o uspešnosti pri šolanju otrok Romov in Travellerjev, zlasti v primerjavi z nacionalnim povprečjem, so posebej pomanjkljivi, čeprav razpoložljivi dokazi, večinoma raziskave, kažejo, da imajo slabši uspeh od povprečja in manjšo možnost, da dosežejo izobrazbeno kvalifikacijo, ki bi vodila do pomembnejših zaposlitvenih možnosti.

2. Ugotovitve o segregacijskih praksah v državah članicah

Uradne in neuradne prakse segregacije otrok Romov in Travellerjev se nadaljujejo kljub strategijam in politikam, ki so se razvile za boj proti njim. Čeprav sistematična segregacija ne obstaja več kot izobraževalna politika, pa šole in izobraževalni organi uporabljajo segregacijo na številne različne, večinoma posredne načine kot nenameren učinek politik in praks ter včasih kot posledica stanovanjske segregacije. V razredih pride do segregacije s tem, ko romske učence posadijo v drugi del razreda. Dogovorjeno je bilo tudi, da bi se jih poučevalo v ločenih razredih v okviru iste šole (z izvedbo istega učnega načrta ali "poenostavljene različice"). Šole in izobraževalni organi lahko učence ločujejo na podlagi dojemanja "njihovih drugačnih potreb" in/ali kot odgovor na vedenjska vprašanja in težave pri učenju. To lahko prav tako pripelje do tega, da se romski učenci pogosto namestijo v "posebne šole" za duševno prizadete otroke, kar še vedno vzbuja skrb v državah članicah, kot so Madžarska, Slovaška in Češka. Vendar pa so bili sprejeti ukrepi, da bi se pregledali postopki testiranja in namestitve, ob upoštevanju standardov in vedenjskih vzorcev družbenega in kulturnega okolja otrok Romov in Travellerjev.

3. Ugotovitve o dejavnikih, ki vplivajo na dostop do izobraževanja in izobrazbeno raven

Na dostop Romov in Travellerjev do izobraževanja in njihovo izobrazbeno raven vplivajo neposredna in sistematična diskriminacija ter izključenost v izobraževanju, pa tudi vse njihove življenjske razmere, za katere je stalno značilna visoka stopnja brezposelnosti, podstandardne bivalne razmere in slab dostop do zdravstvenih storitev, kar ustvarja začaran krog revščine, izključenosti in marginalizacije, ki vpliva na njihovo sposobnost, da sodelujejo pri izobraževanju in imajo koristi od njega. Vendar pa so za izobrazbeno raven izredno pomembni tudi drugi dejavniki:

- oblike izključenosti, povezane z dokumentacijo, ki je potrebna za vpis, ali neposredni in/ali posredni stroški izobraževanja;
- oblike šolske ali razredne segregacije, vključno z napačno preusmeritvijo v posebno izobraževanje za duševno prizadete otroke;
- pomanjkanje gradiva in informacij o Romih in Travellerjih v učnih načrtih (zlasti učnih načrtih za zgodovino in družboslovje) ter pomanjkanje virov v zvezi z izkušnjami učencev;
- učitelji, ki niso ustrezno izobraženi za poučevanje etnično mešanih razredov, ki jih pri njihovem delu ne podpirajo dovolj medkulturni posredniki in ki niso ustrezno plačani, zaradi česar obstaja nevarnost za prezgodnjo pregorelost in razvoj brezbriznega odnosa;
- predsodki, ki se izražajo v nadlegovanju, rasnih žalitvah in v tem, da so "dežurni" krivci za vse v šoli;
- pomanjkanje predšolskega izobraževanja, ki je ključnega pomena za zgodnje vključevanje šolskih standardov in pričakovanih vedenjskih vzorcev ter tudi za razvoj tekočega znanja jezika;
- nizke izobrazbene ravni staršev, kar vpliva na njihovo sposobnost podpiranja otrok pri učenju in znižuje njihova pričakovanja;
- izkušnje staršev glede diskriminacije in predsodkov, zaradi česar ne morejo vedeti, kako se lahko formalne izobrazbene kvalifikacije prenesejo na boljše življenje in zaposlitvene možnosti.

4. Izzivi, ki se pojavljajo v procesu spremembe politike

Nekatere države članice so v svojih prizadevanjih za rešitev teh vprašanj sprejele ukrepe, da bi reformirale svoje predpise na področju izobraževanja in tudi vse svoje strategije v zvezi z Romi. Vendar pa dokazi kažejo, da je napredek pogosto počasen in težak, zlasti zaradi

odpora lokalne vlade in pritiska neromskih staršev. Obstaja več poročil o močnih negativnih odzivih staršev, pa tudi šol in lokalnih organov (npr. na Madžarskem, Slovaškem, v Grčiji, na Cipru, Češkem, v Španiji), glede povečanja števila romskih učencev v rednih šolah. Kjer vladne politike o Romih in Travellerjih vseeno obstajajo, pa včasih pomanjkanje ustreznega proračunskega načrtovanja povzroči zapoznelo ali neustrezno izvajanje zastavljenih izobraževalnih ukrepov. Države članice se razlikujejo glede pristopa k vzgojno-izobraževalnim politikam za Rome in Travellerje: nekatere so razvile in izvajajo različne vzgojno-izobraževalne politike, ki so posebej usmerjene v otroke Romov in Travellerjev, medtem ko jih druge obravnavajo v širšem okviru nediskriminacijske ali medkulturno-izobraževalne politike. Vendar so v obeh primerih razpoložljive informacije o izmerljivem učinku in trajnosti teh politik zelo omejene. V več državah članicah se izvajajo tudi različni inovativni projekti, pogosto s finančno podporo Skupnosti EU. V pristopnem obdobju desetih "novih" držav članic se je zlasti obsežno uporabljal program PHARE, ki je prinesel nekaj pozitivnih rezultatov, ki so pozneje vplivali na politične odločitve.

Evropska unija in njene države članice se srečujejo s težkim izzivom v boju proti diskriminaciji Romov in Travellerjev ter izboljšanju njihovega enakovrednega dostopa do izobraževanja. Vendar pa lahko bolj usklajene politike z zadostnimi sredstvi ter aktivno vključitvijo romskih in travellerskih skupnosti pripeljejo do potrebnih sistematičnih sprememb v nacionalnih izobraževalnih strukturah in izboljšajo njihovo izobraževanje, ki tako odločilno vpliva na njihove prihodnje življenjske možnosti.

5. Stališča Evropskega centra za spremljanje rasizma in ksenofobije

Evropski center za spremljanje rasizma in ksenofobije ima glede glavnih dejavnikov, ki vplivajo na položaj Romov in Travellerjev na področju izobraževanja in ki opozarjajo na nujno potrebo po obsežnem in ciljno usmerjenem ukrepanju na nacionalni in lokalni ravni z aktivnim sodelovanjem predstavnikov romskih in travellerskih skupnosti, v glavnem naslednja stališča⁵:

Splošne politike in ukrepi

---

⁵ Podrobna predstavitev stališč Evropskega centra za spremljanje rasizma in ksenofobije je na voljo na koncu poročila.

- Države članice in lokalni organi bi morali izčrpno obravnavati dejavnike, ki vplivajo na Rome in Travellerje na področjih, kot so izobraževanje, namestitve, zaposlovanje, zdravje in pridobivanje osebnih dokumentov, z izvajanjem akcijskih načrtov, usmerjenih na te skupine. Nacionalni organi, pristojni za enakost, bi morali biti odgovorni za sistematični nadzor nad položajem.
- Države članice bi morale razviti posebne politike in ukrepe za spodbujanje spoštovanja in vrednotenja zgodovine in kulture Romov in Travellerjev, zlasti z vključitvijo novinarjev in medijev.

Izobraževalne politike in ukrepi

- Države članice morajo zagotoviti tudi, da pristojni organi v različnih šolah ali razredih uvedejo in izvajajo pravne ukrepe, ki izrecno prepovedujejo vsako obliko neposredne ali posredne segregacije, z učinkovitimi, sorazmernimi in odvračilnimi kaznimi.
- Države članice bi morale razviti desegregacijske ukrepe, kadar obstaja segregacija otrok Romov in Travellerjev, s katerimi bi zagotovile, da se desegregacijski ukrepi pravilno izvajajo na lokalni ravni.
- Države članice bi morale Rome in Travellerje dejavno spodbujati, da se vpišejo v šolo, tako da bi odpravile nepotrebne administrativne ovire in zagotovile, da prejmejo potrebne dokumente.
- Države članice morajo zagotoviti, da šole z otroci Romov in Travellerjev prejmejo ustrezna, po potrebi dodatna, finančna sredstva, ki jim bodo pomagala, da bodo izvajale enako kakovosten pouk kot vse druge javne šole.
- Države članice bi morale zagotoviti praktične spodbude, kot so dodatne socialne ugodnosti za družine Romov in Travellerjev, s katerimi bi spodbudile vpis v predšolsko izobraževanje, kar posredno podpira tudi razvoj zaposlitvenih možnosti za ženske.
- Izobraževalni organi bi morali zagotoviti, da imajo vsi otroci Romov in Travellerjev prost dostop do obveznega šolanja in izobraževanja po obveznem šolanju, vključno z visokošolskim izobraževanjem, kar pomeni, da bi se morali stroški (npr. šolnine, stroški za knjige, drugo izobraževalno gradivo, prevoz itd.) kriti s šolninami in programi podpore pri šolninah.

- Izobraževalni organi bi morali uvesti posebne programe za rešitev položaja, da se otroci Romov in Travellerjev preusmerijo in vključijo v redno šolanje.
- Izobraževalni organi bi morali zagotoviti, da imajo otroci travellerskih skupnosti podporo posebnih pedagoških ukrepov, katerih namen je te otroke vključiti v lokalne šole v kraju njihovega začasnega bivanja, sistematično spremljati njihov napredek in spodbujati uporabo izobraževanja na daljavo.
- Izobraževalni organi bi morali razmisliti o uvedbi pouka romskega jezika kot izbirnega predmeta za vse učence na območjih z izredno visoko koncentracijo Romov. Z romsko skupnostjo bi se morali posvetovati o uporabi romščine v šoli, saj so mnenja včasih deljena.
- Izobraževalni organi bi morali zasnovati in izvajati kampanje ozaveščanja, s katerimi bi spodbujali predšolsko izobraževanje na lokalni ravni, v to delo pa bi vključili predstavnike Romov in Travellerjev ter lokalne organe. Osredotočiti bi se morali na konkretne ukrepe, da se starši Romov in Travellerjev vključijo v predšolsko izobraževanje, da se ublažijo bojzani glede asimilacije ali nadlegovanja.
- Izobraževalni organi bi morali zagotoviti, da se vse diskriminacijske prakse, ki povzročijo namestitvev nesorazmerno visokega števila otrok Romov in Travellerjev v posebno šolanje, nadomestijo s postopki preverjanja in psiho-pedagoškega testiranja, pri katerih se upoštevajo jezikovna vprašanja in drugačni družbeno-kulturni standardi ter se razvijejo v sodelovanju s predstavniki Romov in Travellerjev.
- Izobraževalni organi bi morali zagotoviti, da se postopki preverjanja znanja in psiho-pedagoškega testiranja spremljajo sistematično z neposredno vključitvijo staršev.
- Izobraževalni organi bi morali zagotoviti, da se zgodovina in kultura Romov in Travellerjev vključita v učbenike s posebnim poudarkom na izkušnjah Romov med holokavstom. Treba bi bilo zagotoviti gradivo o pomembnih prispevkih Romov in Travellerjev v posameznih državah in Evropi.
- Izobraževalni organi bi morali zagotoviti, da se učitelji, ki poučujejo v etnično mešanih razredih, udeležijo posebnega usposabljanja, da so ustrezno plačani ter jih podpirajo strokovnjaki in medkulturni posredniki. Učitelji bi se prav tako morali zavedati, da morajo otroke Romov in Travellerjev bolj pritegniti v razredu in jih ne demotivirati s tem, ko od njih zahtevajo manj.

- Šole bi morale sistematično spremljati manjkanje pri pouku ali neupravičeno izostajanje od pouka ter aktivno vključiti starše k zagotavljanju, da bodo učenci redno prihajali k pouku. Tako bodo šole tudi razumele razloge za manjkanje pri pouku in razvile ustrezne ukrepe.
- Šole bi morale poudarjati uspešno izobrazbeno stopnjo, ki so jo dosegli otroci Romov in Travellerjev, pristojni organi pa bi morali zagotoviti, da ti kvalificirani posamezniki dobijo podporo pri iskanju ustrezne zaposlitve ter se tako dokaže povezava med doseženo stopnjo izobrazbe in boljšimi življenjskimi možnostmi.
- Šole bi si morale bolj prizadevati za vključitev staršev Romov in Travellerjev v obšolske dejavnosti, s čimer bi se povečalo medsebojno razumevanje. Šole morajo privabiti starše tako, da spoštujejo njihove vrednote in kulturo ter priznajo njihov prispevek k izobraževanju njihovih otrok.
- Lokalni organi morajo zagotoviti zmogljivosti za izboljšanje življenjske ravni potujočih skupnosti. Šole morajo razviti pedagoške ukrepe za vključitev teh otrok v šolsko populacijo s tem, ko nomadstvo priznavajo kot zakonit in spoštovan način življenja.

Spremljanje in zbiranje podatkov

- Izobraževalni organi bi morali sistematično zbirati etnično raznolike statistične podatke o položaju Romov in Travellerjev na področju izobraževanja, iz katerih so prav tako razvidni vplivi politik in ukrepov.
- Da bi razvili skupne statistične kazalnike za učinkovito spremljanje izobraževanja otrok Romov in Travellerjev, bi morale države članice v tem smislu razmisliti o sodelovanju z Evropsko komisijo in Eurostatom.